
Araştırma ve Yayın Etiği

Burak Erdilli¹

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi Elektrik Elektronik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği, 19011046

06.06.2021

Bilim; akademisyenleri, bilimsel değer ve ilkelere, etik tutum ve davranış standartlarına, güven ilkesine ve sorumluluk bilincine uygun olarak hareket etme yükümlülüğü altına sokar. Her bireyin değerlerine ve onuruna saygı esastır ve bu bağlamda akademik özgürlük ve özerklik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve hesap verebilirlik, başkalarına saygı ve temel hakların korunması temel değerler arasındadır. Etik olmadan bilim olmaz. Bilimsel yayınlarda akademik değerlerin korunması bir önceliktir. Bilim insanlarının etik değerlere aykırı hareket etmemesi esastır. Bilimsel çalışmaların dürüstçe yapıldığına, doğru temellere dayandığına, araştırma verilerinin doğru yöntemlerle toplandığına, doğru istatistiklerin kullanıldığına ve sonuçların uygun şekilde raporlandığına, yazılımlarda profesyonel standartların takip edildiğine, sonuçların sunumu ve paylaşımında inanılır. Kasten aldatmayı amaç edinenler ile cehaletten ve masumiyetten kaynaklı doğan sonuçlar birbirinden ayrılmalıdır. Etik kural ve standartların en ciddi ihlali "bilimsel istismar"dır. Bunların en ağırı yani başkasının işini onun adına devretmek, akademik hırsızlıktır. Bu çerçevede akademisyen orada olmayan verileri ve sonuçları yaratır, yapar, taklit eder ve uydurur. Bilimsel bir gerekçe olmaksızın veri ve sonuçların değiştirilmesi, gerekçesiz olarak veri atlanması, yanıltıcı-tahrif edilmesi üçüncü suistimal olarak kabul edilir. Aralarındaki en önemli fark, kasten aldatma niyetidir. Diğer yasa dışı uygulamalar şunlardır: çoğaltma, bölünmüş gönderme, taraflı yayıncılık, taraflı kaynak seçimi, telif hakkı ihlali, yazarı alıkoyma, hediye yazarlığı, onursal veya hayali yazarlık, gerekçe göstermeden yazar sırasını değiştirme gibi katkıda bulunanlara teşekkür etmemek. Araştırmalarda masum hatalar ve dikkatsizlik, kuralların dışında kabul edilir. Bilimsel yayınlarda usulsüzlüklerin önlenmesinden bilimsel kurum yöneticileri, dergi editörleri ve yayın kurulları, hakemler, destekleyici kurumlar ve özellikle bilimsel okuryazar yazarlar sorumludur. Akademik hayatın başlangıcında "bilim etiği" eğitiminin verilmesi hayati önem taşımaktadır. Bilimsel etik ilke ve kurallarını bilmeyenler bilimsel araştırma ve yayın yapamazlar. Ayrıca usulsüzlük yaptığı belgelenenlere de yaptırım uygulanması zorunludur. (Memduhoglu2007)

1 Etik ve Ahlak

Etik ve ahlak kavramları sıklıkla karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan farklı kavramlardır. Ahlak, toplumsal değerler ve normlarla ilgili kurallar koyar ve fazla sorgulanmaz. Ahlak görecelidir. Aynı toplum içerisinde farklı grupların benimsediği ahlak, toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Hatta kurallar arasında farklılıklar olabilir. Etik, nasıl davranılacağına ilişkin geniş tabanlı, yazılı olmayan standartları içerir.

Ahlaki kurallardan daha spesifik ve felsefi olan etik; ahlaki davranış, eylem ve yargıları ilgilendiren sistematik bir çalışma alanıdır. Ahlakı bir bilgi/felsefe alanı olarak sorgular. Ahlakın yaptırımı ve itici gücü insanın vicdanıdır ve ahlaksız davranışlara daha çok sitem benzeri tepkiler gösterilir. Ancak etik açıdan durum biraz farklıdır. Saf etik sadece bir felsefe alanı olarak sorgulanırken; Uygulanan etik, uyulması gereken etik ilkeleri belirler. Bunlar, insanların dünya görüşleri, kültürleri, ideolojileri ve dinleri ne olursa olsun uygulaması beklenen normlardır. Farklı alanlarla, mesleklerle ilgili benimsenen bu etik ilkelerin ihlali, davranışın ciddiyetine göre değişen yaptırımları da beraberinde getirmektedir. Bilimsel araştırma ve yayın bu alanlardan biridir. (Erdem, 2012)

2 Bilimsel Araştırma

Araştırma, araştırmacının çeşitli bilgilere ulaşmak için yaptığı eylemlerden oluşan bir süreçtir. Amaç, doğru bilgiye ulaşmaktır. Hepimiz yaşamımızın çeşitli dönemlerinde bilerek ya da farkında olmadan araştırmalar yapar, doğru bilgiye çeşitli yöntemlerle ulaşmaya çalışırız.

Bilimsel araştırma; problemlere güvenilir çözümler bulmak amacı ile planlı ve sistemli olarak, verilerin toplanması, çözümlenmesi (analizi), yorumlanarak değerlendirilmesi ve rapor edilmesi sürecidir. Araştırma yaparken ve sonuçları yayınlarken dürüst davranmak çok önemlidir. Özellikle üniversiteler, bilimsel araştırmaların yapıldığı, bilimin üretildiği kurumlardır. Üniversitelerde bilimsel bilgi elde etmeye dönük araştırmalarda gerçeğe uymayan yanıltmalar önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu yanıltmaların önüne geçmek için araştırma ve yayın konularında uyulması gereken etik kuralların saptanması hayati önem taşımaktadır.

3 Araştırma ve Yayın Etiği

Bilim, araştırma, yayın ve akademik alandaki etik ilkeler, üzerinde önemle durulması gereken konular arasındadır. Bilim geçerli ve güvenilir bilgiler üretmeye çalışır. Bilimsel bilgiye ulaşmanın yolu ise bilimsel araştırmalardır. Bilimsel araştırmalarda geçerli ve güvenilir bilgiye ulaşmak için de, araştırmaların düzenlenmesi, uygulanması ve sonuçlarının yayınlanması sırasında uyulması gereken etik kurallar bulunmaktadır.

4 Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği

Araştırma ve yayın etiğinin en temel sorunu dürüstlüktür. Dürüstlüğün içinde araştırmada çıkan sonuçların bilim çevrelerinde ilgi çekmesi, çarpıcı olması, kişiye ün ya da maddi kazanç sağlaması gibi bilim dışı amaçlarla saptırılmaması gibi temel beklentiler yer alır. Ayrıca araştırmacının tasarlanması ve kurgulanması aşamasının, bilimsel aşamalara uygun olarak gerçekleştirilmesi, ulaşılan sonuçların çarpıtılmadan bildirilmesi araştırma etiği açısından önemli ilkelerdir. Bilimsel kurum-kuruluşlar ve bilimsel topluluk, dernek gibi oluşumların kendi üyeleri arasında

etik duyarlılığın yerleşmesi için bazı etik kodlar geliştirmeleri ve üyelerinin çalışmalarını bu ölçütlere göre izlemeleri önemlidir.

Bilimsel bilginin üretilmesi sürecinin her aşamasını etik açıdan değerlendirecek bazı ölçütler şöyle sıralanabilir:

- **Araştırmanın başlangıcında:**
 - Bu araştırmanın yapılabilirliği hangi düzeydedir?
 - Önceliği ve yapacağı katkı nedir?
 - Araştırmacıların kuramsal ve uygulama düzeyinde bilgi ve becerileri yeterli midir?
 - Umulmadık sonuçların çıkması durumunda bunların belirtilmesi, araştırmanın bırakılması göze alınabilecek midir?
- **Araştırma yürütülürken:**
 - Denekler araştırma konusunda bilgilendirilmiş, olası tehlikeler konusunda aydınlatılmış mıdır?
 - Deneklerin uğrayabilecekleri zarar belirgin mi?
 - Kontrol grubu uygun yöntemlerle oluşturulmuş mudur?
 - Verilerin elde edilmesinde ve kaydedilmesinde dürüst davranılmış mıdır?
- **Araştırmanın sonuçlanmasında:**
 - Araştırma bilimsel ortama sunulmadan kamuoyuna sunulabilir mi?
 - Araştırmanın dayandığı literatür sunulmuş mudur?
 - Araştırmanın yöntemi ayrıntılı belirtilmiş midir?
 - Araştırmaya katkıda bulunanlar belirtilmiş midir?
 - Başkalarının araştırma verileri, düşünceleri ya da eserleri izinsiz veya habersiz kullanılmış mıdır? Bu saptandığında ne yapılacaktır? Kurumların bu durumda saptanmış politikaları var mıdır?

Bu ölçütler etik düşünme ve etik gözle bakmayı sağlar ki, bu da bilimsel araştırmanın ayrılmaz ve onu nitelikli kılan parçasıdır.

5 Araştırma Konusunda Etiğe Aykırı Davranışlar

Bilimsel araştırma ve yayınlar konusunda uzman kişi, grup ya da kurumlarca çeşitli etik dışı davranış tanımlamaları ve buna ilişkin farklı etik dışı davranış sınıflandırmaları yapılmıştır. Bu farklı sınıflandırmalardan bazıları şöyledir: (Özcan and Balcı, 2016)

- **Şarlatanlık:** Yerleşik bilimsel yöntemlerin gözardı edilerek ve sistemli bir araştırma çabası gösterilmeksizin insanların yanıltılmasıdır. Şarlatanlar kendilerini birer “deha” olarak görür, megalomani belirtiler gösterir ve neredeyse bir saplantı halinde sadece bir tek konuyu işlerler. Genel toplum düzeyinde bilime duyulan güvenin korunarak sürdürülebilmesi için bu gibi kimselerin teşhir edilmesi önemlidir.
- **Sahtekarlık:** Bilimsel yöntemlere ve etik kurallara uyulmadığı halde uyuyormuş gibi gösterilip, öteki bilim çalışanlarının aldatılmasıdır. Bu tür etik dışı örnekler araştırma ya da yayın aşamasında ortaya çıkmaktadır. Hiç yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek, deney verilerini manipüle etmek, sadece hipotezi destekleyen verileri bildirmek araştırma aşamasında yapılan aldatmacalardandır.

6 Yayın Konusunda Etiğe Aykırı Davranışlar

6.1 Disiplinsiz Araştırma (Sloppy Research)

Bilimsel araştırma ve yayın konusunda etiğe aykırı davranışlarla ilgili en önemli sorunlardan birisi araştırmanın değerini veya güvenilirliğini azaltan veya ortadan kaldıran bilimsel yanılmadır. Ancak bunu araştırmalarda bilmeden yapılan hatalarla ya da yetersiz araştırma eğitimi ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan disiplinsiz ve düzensiz araştırma (sloppy research) ile karıştırmamak gerekir.

İnsan olan yerde hata olabilir ve insan hatasından kaynaklanan yanlışlar bilimsel araştırmalarda da bulunabilir. Sorumluluk duygusu yüksek, dürüst bir bilim insanı bile hata yapabilir. Düzensiz çalışanlar bu hataları daha çok yapar. Düzensiz ve disiplinsiz araştırma, araştırmacının planlama, uygun yöntem seçme ve uygulama, sonuçları analiz etme ve yorumlama konularındaki eğitim ve bilgi eksikliğinden kaynaklanır. Araştırmacı kötü niyetli olmamasına karşın yanlışlarının “farkında değildir” ve yanlışlarını bilmemesi sonucunda güvenilir olmayan sonuçlar üretmektedir.

Düzensiz ve disiplinsiz çalışan araştırmacıları ağır şekilde cezalandırmak doğru bir yaklaşım olmayacağı gibi bunları görmezden gelmek veya hoşgörü ile karşılamak da doğru olmaz. Bunun yerine onları uyararak kendilerine araştırma eğitimi vermek, araştırma disiplini öğretmek, yaptıkları araştırmaları yakından izlemek ve böylelikle onları kazanma yoluna gitmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

6.2 Bilimsel Yanıltma (Scientific Fraud)

Bilimsel yanıltma, saptırma veya yalancılık (fraud) ise araştırmacının bilinçli olarak, çeşitli amaçlarla çalışmanın yöntem veya sonuçlarını “kötü niyetle” saptırması ve değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bilimsel yalancılığın hiçbir mazereti yoktur. Bilimsel yalancılık kesinleşirse bunu yapan cezalandırılmalıdır. Bilimsel yanıltma şu şekilde ele alınabilir :

- Bilimsel korsanlık (piracy): Başka araştırmacıların verilerini (yazı, şekil, grafik, v.b.) izinsiz olarak almaktır.
- Bilimsel aşırma (plagiarism): İntihal adı da verilen aşırmanın işlenebilecek en büyük akademik suçlardan birisi olduğu kabul edilmektedir. Aşırma (intihal), birisinin başka bir kişinin çalışmasını kendi çalışması olarak öne sürmesi veya sunmasına dayanan akademik bir yanlış ya da ayıptır. New Webstre’s Encyclopedic Dictionary of Language’de (1997) verilen tanıma göre aşırma, bir başka yazarın dilinin ve düşüncelerinin yetkisiz kullanımı ve onların kendisine aitmiş gibi sunulması demektir.
- Uydurma, Yalan Yazma veya Yoktan Var Etme (fabrication): Verilerin saptırılması ya da varolmayan bilgilerin/verilerin yoktan var edilmesi, varmış gibi gösterilmesi demektir.
- Çarpıtma (Falsification): Değişik sonuç verebilecek şekilde araştırma materyalleri, cihazlar, işlemler ve araştırma kayıtlarında değişiklik yapmak veya sonuçları değiştirmek.
- Duplikasyon (Duplication): Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamak.
- Dilimleme (Least Publishable Units): Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak çok sayıda yayın yapmak.
- Kaynakları yanlış olarak seçmek.
- Araştırma ve yayın etiği ilkeleriyle bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak.

Bilimsel araştırma ve yayınlarda yapılan etik dışı davranışlardaki farklı başlıkların ortak noktaları dikkate alınarak sınıflandırılırsa etik dışı davranışlar üç ana kategoride ele alınabilir:

- **Hatalar:**
Dürüstçe çalışırken bilmeden yapılabilir. Ortaya çıkartıldığında kabul edilmeli ve vakit geçirmeden düzeltilmelidir. Ayrıca makalenin yayınlandığı dergide düzeltme yazısı yazılmalıdır.
- **Yanlışlar:**
Düzensiz, disiplinsiz çalışma sonucu yapılır. Kasıt yoktur ancak ihmal ve tedbirsizlik söz konusudur. Bu yanlışlar hoş görülmez, ancak bu durum alışkanlık haline getirilmemişse ağır yaptırım da uygulanmaz. Bunu yapanlar izlenmeli ve düzenli araştırma ve yayın eğitimi verilmelidir.
- **Yanıltma-Aldatma:**
Bu davranışlar bilerek ve kasıtlı olarak yapılır. Bu gruptakiler bilimsel araştırma ve yayınlarda yapılan en ciddi etik dışı davranışlardır. Bunları yapanlar davranışın ağırlık derecesine göre cezalandırılmalıdır.

Bibliography

- Erdem, Ali Rıza (2012). "Ethics education in training of scientists". In: *Journal of Higher Education and Science* 2.1, p. 25. ISSN: 2146-5959. DOI: 10.5961/jhes.2012.030.
- Memduhoğlu, Hasan Basri (2007). "Bilimsel Araştırmalarda Yayın Etiği". In: *Milli Eğitim* 173, pp. 27-38.
- Özcan, Müesser and Yasemin Balcı (2016). "Academicians' Views on Research and the Ethics of Publication". In: *Turkish Journal of Business Ethics* 9.1. ISSN: 13084070. DOI: 10.12711/tjbe.2016.9.0006.